מדרש · אגדה · בתי מדרשות · חלק א

מדרש ילמדנו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מדרש ילמדנו

מקור הטקסט: ובלכתך בדרך

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מדרש-ילמדנו/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

מדרש ילמדנו פרשת בראשית 5
אות א 5
אות ב 5
אות ג 5
אות ד 5
אות ה 6
אות ו 6
אות ז 6
אות ח 6
אות ט 6
אות י 6
אות יא 7
אות יב 7
אות יג 7
אות יד 7
אות טו 7
אות טז 8
אות יז 8
אות יח 9
אות יט 9
אות כ 9
אות כא 9
אות כב 9
אות כג 10
אות כד 10
מדרש ילמדנו פרשת נח 10
אות כה 10
אות כו 11
אות כז 11
אות כח 11
אות כט 11
אות ל 11
אות לא 11
אות לב 12
אות לג 12
מדרש ילמדנו פרשת לך 12
אות לד 12
אות לה 13
אות לו 13
אות לז 13
אות לח 13
אות לט 13
אות מ 13
אות מא 13
אות מב 14
אות מג 14
מדרש ילמדנו פרשת וירא 14
אות מד 14
אות מה 14
אות מו 14
אות מז 15
אות מח 15
אות מט 15
אות נ 15
אות נא 15
אות נב 15
אות נג 15
אות נד 16
אות נה 16
אות נו 16
אות נז 16
מדרש ילמדנו פרשת תולדות 17

אות נח 17
אות נט 17
אות ס 17
אות סא 17
אות סב 17
מדרש ילמדנו פרשת ויצא 17
אות סג 17
אות סד 18
אות סה 18
אות סו 18
אות סז 18
אות סח 19
מדרש ילמדנו פרשת וישלח 19
אות סט 19
אות ע 19
אות עא 19
אות עב 20
מדרש ילמדנו פרשת וישב 21
אות עג 21
אות עד 21
אות עה 21
אות עו 21
מדרש ילמדנו פרשת ויחי 21
אות עז 21
אות עח 21
אות עט 22
מדרש ילמדנו פרשת אחרי 22
מדרש ילמדנו פרשת עקב 23
מדרש ילמדנו פרשת פקודי 25
מדרש ילמדנו פרשת קדושים 26

מדרש ילמדנו פרשת בראשית

אות א

א בראשית ברא אלהים למשפטיך עמדו היום וגו' (תהלים קיט צא) במשפט בראת הכל שנאמר בראשית ברא אלהים כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו בראו במדת הדין שנאמר בראשית ברא אלהים ולא עמד עד ששתף עמו מדת רחמים שנאמר ביום עשות יי אלהים ארץ ושמים (בראשית ב ד) ואף המטר לא ירד עד שמזגו במדת הרחמים שנאמר כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואף אדם הראשון לא עמד עד שמזגו במדת הרחמים שנאמר ויצר ה' אלהים את האדם:

אות ב

ב ואלו שאין להן חלק לעולם הבא וכו' ואבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו אמר בן עזאי בא וראה כמה קשה חילול השם כביכול לא הזכיר הקדוש ברוך הוא שמו עד שהזכיר שתי תיבות בראשית ברא אלהים:

אות ג

ג וחשך על פני תהום זה מלאך המות שמחשיך פניהם של בריות דבר אחר זה גיהנם:

אות ד

תוצא הארץ נפש חיה אמר ר' שמעון בן לקיש כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו ברא בו בכל יום שלשה דברים ביום ראשון ברא שמים וארץ ואור בשני ברא רקיע ומלאכים וגיהנם ומנין שביום שני נבראת גיהנם שבכל יום הוא אומר כי טוב ובשני לא נאמר בו כי טוב הדא הוא דכתיב כי לא אחפוץ במות המת (יחזקאל יח לב) בשלישי ברא דשאים ועשבים ואילנות ברביעי ברא חמה ולבנה וכוכבים בחמישי ברא שרצים ודגים ועופות בששי היה לו לברא ששה של יום ששי ושל יום שביעי שכן הוא אומר תוצא הארץ נפש חיה למינה הרי אחת בהמה ורמש וחיתו ארץ הרי ארבע ואדם וחוה הרי ששה ומצינו שלא ברא אלא חמש שנאמר ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל נפש החיה למינהו ואדם וחוה הרי חמש והיכן נפש חיה אלא כך היה בורא אותן תחלה היה בורא נפשותן ואחר כך היה בורא להן גופות וכיון שברא גופות לחמש נשארה נפש חיה למינה והיה בין השמשות וקדש היום ולא ברא להם גופות והם הן המזיקין הללו והדא הוא דכתיב אשר ברא אלהים לעשות:

אמר ר' יהודה ב"ר שלום כשם שברא את הכל לא היה יכול לבראות את אלו בשעה קלה אלא בא ללמד לבריות שאם היה אדם בא בדרך והיה בידו כלום או עוסק בדבר וקדש

עליו היום משליך אותו מיד שהרי הקדוש ברוך הוא עד עכשיו היה בורא והולך ובשביל שקדש היום לא ברא שנאמר אשר ברא אלהים לעשות:

אות ה

ה ואת הבהמה למינה כל מעשה בראשית נצטוו להדבק במיניהם שנאמר ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו מלמד שנצטוו שלא להדבק אלא במיניהם:

אות ו

ו אמר ר' תנחום אף על פי שכתוב כי בו שבת מכל מלאכתו ממלאכת עולמו שבת אבל לא שבת ממעשיהם של צדיקים ולא ממעשיהם של רשעים אלא פועל עם אלו ועם אלו פועל עם אלו ומראה להם מעין דוגמא שלהם ופועל עם אלו ומראה להם מעין דוגמא שלהם ילמדנו כי תשא:

אות ז

ז ויצר ה' אלהים את האדם מזגו במדת הרחמים ובמדת הדין:

אות ח

ח עפר מן האדמה אמר ר' יהודה בן פזי נטל הקדוש ברוך הוא עפר ממקום המזבח וברא את האדם נאמר כאן אדמה ונאמר להלן (שמות כ כא) מזבח אדמה ילמדנו רבינו אם בחוקתי:

אות ט

ט ויקח יי אלהים את האדם אמר ר' אמי הקדוש ברוך הוא נתאוה שכשם שיש לו דירה בעליונים למעלה כך יהיה לו למטה שכן הוא אומר לאדם הראשון אם זכית כשם שאני מלך בעליונים כך אעשה אותך מלך בתחתונים שנאמר ויקח יי אלהים את האדם ואין קיחה אלא עלוי שנאמר (בראשית יב טו) ותקח האשה בית פרעה ותלקח אסתר (אסתר ב ח) לא עשה כן אלא חטא מיד סלק שכינתו שנאמר (בראשית ג ח) וישמעו את קול יי אלהים מתהלך בגן עד שבאו ישראל וחזר לשכון ביניהם ילמדנו אם בחוקתי:

אות י

י לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם (תהלים סו ה) אמר ר' יהושע בן קרחה אף הנוראות שאתה מביא עלינו בעלילה אתה מביאם עלינו בא וראה כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם מן היום הראשון ברא מלאך המות שנאמר וחשך על פני תהום זה מלאך המות ואדם נברא ביום הששי ועלילה נתלה בו שהוא מביא המיתה

לעולם שנאמר כי ביום אכלך ממנו מות תמות משל לאחד שהיה מבקש לגרש את אשתו וכו' ילמדנו וישב יעקב:

אות יא

יא ויקרא האדם שמות כשברא הקדוש ברוך הוא אדם הראשון העביר לפניו כל הבריות דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו דור דור ומלכיו שנאמר גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו וגו' (שם קלט טז) ונתן בו הקדוש ברוך הוא בינה וקרא שבעים שמות לכל בריותיו שנאמר ויקרא האדם שמות שם אין כתיב כאן אלא שמות:

אות יב

יב בא וראה כמה קשה לשון הרע וכו' בזאת תהיה תורת המצורע וכן את מוצא בנחש הקדמוני על שספר לשון הרע על בוראו לפיכך נצטרע ומה אמר והייתם כאלהים וגו' אמר ר' הונא הסלעין שהן על הנחש היא צרעתו ולא עוד אלא כל בעלי מומין מתרפאין לעתיד לבא ונחש אינו מתרפא באדם כתיב אז ידלג כאיל פסח וגו' אז תפקחנה עיני עורים וגו' (ישעיה לה ה) ובחיה ובבהמה כתיב זאב וטלה ירעו כאחד וגו' (שם סה כה) אבל הנחש עפר לחמו שאינו מתרפא לעולם הבא לפי שהוא הוריד הבריות למיתה ומי גרם לו שספר לשון הרע ואמר והייתם כאלהים וגו:

אות יג

יג ויחי למך שתים ושמונים שנה ומאת שנה ויולד בן מהו ויולד בן שממנו נברא העולם:

אות יד

יד בא וראה כמה דברים של קלקלה עשה היין הרג בכורו של עולם בזה את הצנוע הרג שני אסטרטיגין החריב מסיון של מלך הרג מלכים ערבב סעודתן של מלכים הרג בכורו של עולם זה אדם הראשון דאמר ר' אבין יין מסכה לו חוה לאדם הראשון ושתה שנאמר ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו' מהו ותרא זה יין שנאמר אל תרא יין כי יתאדם (משלי כג לא) כיון ששתה גרם לו ולתולדותיו מיתה ביזה את הצנוע זה נח הרג שני אסטרטיגין אלו שני בני אהרן החריב מסיון של מלך זה בית המקדש הרג מלכים זה בלשצר ערבב סעודתן של מלכים זה אחשורוש:

אות טו

טו ויאמר ה' אלהים אל הנחש אמר ר' אליעזר מאי דכתיב לא יגורך רע אין שמו של הקדוש ברוך נזכר על הרעה אלא על הטובה תדע לך כשברך אדם וחוה הזכיר שמו עליהם שנאמר ויברך אותם אלהים וגו' (בראשית א כח) וכשקללן לא הזכיר שמו עליהן ושלשה דברים הזכיר שמו עליהן אף על פי שהן לרעה על המסית ועל העובר דברי

חכמים ועל העושה פטרונו בשר ודם על המסית זה הנחש שהסית את האשה אמר לה הקדוש ברוך הוא ברא עולמות אף אתם תבראו עולמות כמותו שכל אומן שונא את בעל אומנותו ולפי שהסית אותה וספר לשון הרע לפיכך הזכיר שמו עליו שנאמר ויאמר ה' אלהים אל הנחש וגו' ועל העובר על דברי חכמים שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון וגו' העומד לשרת שם את ה' אלהים (דברים יז יב) ועל העושה פטרונו בשר ודם דכתיב ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן יי יסיר לבו (ירמיה יז ה) אימתי בזמן שמיי יסיר לבו ילמדנו אשה כי תזריע:

אות טז

טז כשחטא אדם הראשון התחיל הקדוש ברוך הוא להשיח עמו מי הגיד לך וגו' הניח לאדם והתחיל להשיח עם האשה ויאמר יי אל האשה וגו' הניח האשה ובא לו אצל הנחש ולא נכנס עמו בדברים אלא מיד נתן לו אפופסין כי עשית זאת ארור אתה וגו' חזר אצל האשה ואמר לה הרבה ארבה עצבונך וגו' וכשחזר אצל אדם הראשון לא חייבו עד שנתן לו רמז לעשות תשובה מנין אמר ר' ברכיה דכתיב עד שובך ואין [שובך] אלא תשובה שנאמר שובה ישראל וגו' (הושע יד ב) וכיון שלא עשה תשובה טרדו מגן עדן הדא הוא דכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה (תהלים ה ה) ילמדנו רבינו אשה כי תזריע:

אות יז

יז אמר ר' מאיר שלשה נכנסו לדין ויצאו ארבעה מחויבין ואלו הן אדם וחוה ונחש והארץ עמהם ועל כל אחד ואחד נגזר עשר גזירות נגזר על הנחש עשר גזירות ואלו הן נסתם פיו ויש אומרים חתך את לשונו שלא יהא משיח דאמר ר' יהושע דסכנין הנחש הראשון היה מוכיח בני אדם וכיון שספר לשון הרע על בוראו מה עשה לו הקדוש ברוך הוא קצץ את רגליו וחתך את לשונו ונקצצו ידיו ורגליו מאכלו עפר עורו נפשט ממנו והיא קשה לו מן הכל ואיבה אשית ושהוא מוליד לשבע שנים ושהוא מקפיד והכל מתברכין והוא עומד בקללתו שנאמר ונחש עפר לחמו (ישעיה סה כו) עשירית והשבתי חיה רעה מן הארץ (ויקרא כו) ועל האדם נגזר עשר גזרות ואלו הן נקנסה עליו מיתה ושיאכל פתו בצער ושיאכל טוב ומוציא רע ושיהיו בניו גולים ממקום למקום ושתשלוט בו רמה ותולעה ונמסרו לו בהמה חיה ועוף שיעצור בהם והם מורדים בו ושיהא מסור לחיה רעה שימות בה ושיהיו ימיו קצרים ושיהא דינו מוכן לעתיד לבא:

ועשר גזרות על חוה ואלו הן דם נדה דם בתולים צער ההריון צער לידה ושיהא בעלה מקנא לה ושיהא שולט בה ושתהיה אסורה בבית ושתהיה מכוסה ושתהיה מזקנת במהרה עשירית אם היא כשרה בעלה קוברה:

ועל הארץ נגזר עשר גזרות ואלו הן שתהא שותה מאליה שנאמר ואד יעלה מן הארץ וגו' (בראשית ב ו) ושתלקה בשדפון ושיהיו בה אילני סרק ושיהיה בה קוץ ודרדר ושנעשו בה טרשים וקרקסים ושיהיו בה הרים וגבעות ושלא תהא מכסה על הרוגיה ושיהא זורע הרבה ומוציא קמעא שנאמר בזעת אפך תאכל לחם (שם ב יט) עשירית שתהא עתידה להבלות שנאמר והארץ כבגד תבלה (ישעיה נא ו) וכנגד ארבעים גזרות הללו נגזר מלקות ארבעים:

אות יח

יח הן האדם היה אין הן אלא מיתה שנאמר הן קרבו ימיך למות זה שאמר הכתוב לבד זה מצאתי וגו' אשר עשה אלהים את האדם ישר וגו' (קהלת ז כט) לא ברא הקדוש ברוך הוא את האדם בעולמו אלא כדי שיהא צדיק וישר הדא הוא דכתיב הן האדם היה כאחד ממנו:

אות יט

יט וקין היה עובד אדמה שלשה נזקקו לאדמה ונעשו חולין ואלו הן קין נח ועזיה קין דכתיב וקין היה עובד אדמה וכתיב ביה נע ונד תהיה בארץ וכו' אמר ר' לוי כל מי שנאמר בו היה סופו ותחלתו כשר אמרו לו והרי קין דכתיב ביה וקין היה עובד אדמה אמר ליה אף הוא מתוקן היה לפורענות:

אות כ

כ ויהי מקץ ימים יש מקץ שהוא שנה ויש מקץ שהוא ימים ויש מקץ שהוא שנתים ויש מקץ שהוא ארבעים שנה ויהי מקץ ימים ויבא קין אמרו חכמים שבן ארבעים שנה היה קין והבל ויבא קין מפרי האדמה מן המותר ממאכלו ורבנין אמרי זרע פשתן הביא והבל הביא גם הוא מבכורת צאנו לכך נאמר צמר ופשתים:

אות כא

כא קול דמי אחיך צועקים אלי אמר לפניו רבונו של עולם וכי יש דלטורין לפניך שמלשינים אבי ואמי הרי הן בארץ ואינן יודעין שהרגתיו ואתה בשמים מנין אתה יודע אמר לו שוטה שבעולם כל העולם כולו אני סובל ואיני יודע מה עשית אמר לפניו הואיל וכל העולם אתה סובל עוני אי אתה יכול לסבול גדול עוני מנשוא אמר לו הקדוש ברוך הוא הואיל והודית ועשית תשובה צא וגלה מן המקום שנאמר ויצא קין מלפני יי וגו:

אות כב

כב וישם יי לקין אות יש אומרים שבת נטל לפניו כתיב הכא אות וכתיב התם כי אות היא וגו' (שמות לא יג) וכשם שלימד שבת זכות על אדם הראשון כך למד זכות על קין:

אות כג

כג ויאמר לו יי לכן כל הורג קין וגו' אמר לו ארבע משפחות היו עתידין לצאת מהבל אחיך ובטלתם מן העולם כך תפתח הארץ את פיה ותבלע לך ארבע משפחות ואלו הן חנוך ועירד ומחויאל ומתושאל וכיצד נהרג קין נעשה מלאך המות שלשים ומאת שנה והיה נע ונד בקללה למך בן בנו היה שביעי לדורות וסומא היה כשהיה יוצא לצוד היה בנו אוחז בידו וכשהיה רואה קרן חיה היה אומר חיה אני רואה והיה מותח את הקשת כנגדה והורגה וכשראה קרנו של קין בין שני הרים ולא ראה לקין אמר לו קרן חיה אני רואה משך בקשת כנגדה והרגו וכשהלכו לקחת אותה אמר לו התינוק זקני הוא טפח שתי ידיו בחרטה ונגע בראש התינוק והרגו בשוגג שנאמר ויאמר למך לנשיו וגו' כי איש הרגתי וגו' נשארו שלשתם במקום אחד קין הרוג והתינוק הרוג ולמך סומא באותה שעה פתחה הארץ את פיה ובלעה ארבעה משפחות חנוך עירד מחויאל ומתושאל ונעשה למך מלאך המות לקיים מה שנאמר כי שבעתים יוקם קין ולמך שבעים ושבעה:

אות כד

כד המה הגבורים מלמד שהיו מורידין חמה ולבנה ועושין כשפים עליהם הדא הוא דכתיב המה היו במורדי אור (איוב כד יג) דבר אחר המה הגבורים שהיו קשים ומורדים בבוראם ויאמרו לאל סורו ממנו וגו' (איוב כא יד) ולמה היו מורדים שהיו זורעים שנה אחת ועושה מזון לארבעים שנה אמר הקדוש ברוך הוא עוד כל ימי הארץ זרע וקציר שיהיו מולידים וקוברים:

מדרש ילמדנו פרשת נח

אות כה

כה את האלהים התהלך נח מלמד שהיה הקדוש ברוך הוא סומכו שלא ישתקע במעשה דור המבול משל למלך שהיה לו בן והיה הולך בשליחות אביו והיה לפניו דרך משוקעת בטיט והיה המלך סומכו שלא ישתקע בטיט אבל באברהם כתיב התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז א) (ובאברהם) [ובאבות] כתיב אשר התהלכו אבתי לפניו וגו' (שם מח יז) שהיו מריחין בשכינה והיו מקדימין והולכין לפניו לעשות רצונו:

וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה מלמד שהיו מדביקין מטותיהן זה לזה ומחליפין נשותיהן זה לזה:

אות כו
כו ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים וגו' (ויקרא ח לה) אמר להם משה שמרו אבילות שבעת ימים [כדרך ששימר הקב"ה] עד שלא הביא המבול ומנין שנתאבל דכתיב ויתעצב אל לבו (בראשית ו י) ואין ויתעצב אלא לשון אבילות דכתיב ואל תעצבו כי חדות יי מעוזכם (נחמיה ח י) באותה שעה שמר שבעת ימי אבילות עד שלא הביא המבול שנאמר ויהי לשבעת הימים:

אות כז
כז מאדם עד בהמה אוי לרשעים ואוי לדיבוקיהם אשריהם הצדיקים ואשרי דיבוקיהם אוי לרשעים ולדיבוקיהם דכתיב וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה (בראשית ז כג):

אות כח
כח אמר ר' שמעון בן לקיש חלון אחד עשה נח במדור העליון ומי שהיה מביט בה היה רואה מסוף העולם ועד סופו:

אות כט
כט וילכו אחורנית שהיו מהלכין לאחוריהן ויכסו את ערות אביהם שהיה ביאתן כדרך הליכתן מה פרע להם הקדוש ברוך הוא נתן לשם הטלית וליפת קבורה בארץ ישראל שנאמר אתן לגוג מקום שם קבר (יחזקאל לט יא) ולשם מה פרע לו כשנכנסו בני אהרן להקריב ותצא אש מלפני יי ותאכל אותם (ויקרא ט כד) אותם ולא בגדיהם שריפת נשמה וגוף קיים הרי בצדיקים ברשעים מנין שנאמר כשעלה סנחרב מלך אשור לירושלים וחיילותיו נשרפו גופם ולא בגדיהם שהיו מבני בניו של שם שנאמר בני שם עילם ואשור (בראשית י כב) וכתיב שם עילם ואשור (דברי הימים א א יז):

אות ל
ל חם בא על אשתו ונתעברה מן כנען לפיכך נתקלל ר' נחמיה אומר כנען ראה והגיד לאביו ואביו לאחיו לפיכך חזרה הקללה לעיקרה:

אות לא
לא ארבעה חסידים היו שם בדור הפלגה שם ועבר ונח ואברהם שם ועבר ואברהם הטמינו עצמן אשור פירש מהם שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור (בראשית י יא) אל תקרי מן הארץ ההיא אלא מן העצה ההיא הלך ובנה נינוה לפיכך חמל עליה בימי יונה ולא הפכה אבל נח עמד ומסר עצמו על קדושת השם והיה מוחה בהם ולא קבלו ממנו:

אות לב
לב ועתה לא יבצר וגו' פשט להם הקדוש ברוך הוא יד ימינו לעשות תשובה ואמרו לא יבצר מהם אפילו אותם אנשים נבצרין מן העולם אין עושין תשובה:

אות לג
לג על כן קרא שמה בבל כי שם בלל יי שפת כל הארץ שבראשונה היו מדברים בלשון הקדש ובו בלשון נברא העולם:

מדרש ילמדנו פרשת לך

אות לד
לד זה שאמר הכתוב ולא אחד עשה ושאר רוח לו וגו' (מלאכי ב טו) אמר רבי שמעון בן לקיש ולא אחד עשה זה אברהם שהיה יחידי בעולם במעשיו והפרישו הקדוש ברוך הוא מעבודה זרה שנאמר כי אחד קראתיו (ישעיה נא ב) ושאר רוח לו בנים ובני בנים שנתן לו הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם) ואברכהו וארבהו מאי כי אחד קראתיו אמר הקדוש ברוך הוא אני יחיד בעולמי ואתה יחיד בעולמך וטוב לו ליחיד להלוך עם יחיד אלא צא מחרן שלא תהא כאנשי חרן מלמד שאנשי חרן רעים וחטאים גדולים היו וקבצם אברהם כמה פעמים ויסרם והיה אומר להם לא שמעתם מה עלתה לדור המבול שהיה לפניכם שלא היה להם לב להבין והיו מקשין ערפם וממרים דברו ואלמלא לא אמר הקדוש ברוך הוא שאינו מביא מבול לעולם בשבועה כדי הייתם להביא מבול עליכם וכשראה הקדוש ברוך הוא שלא קבלו ממנו אמר אין נאה לצדיק זה לישב בין רשעים הללו מיד אמר לו צאו מהם שלא תהא דומה להם שנאמר ויאמר יי אל אברם לך לך מארצך וגו' (בראשית יב א) א"ר שמעון אפילו ערובי תבשילין שמר אברהם אבינו אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה מדקדק במצות ואתה יושב בין עובדי עבודה זרה צא מביניהם שנאמר לך לך מארצך את מוצא שתרח אבי אברהם היה עושה צלמים ועובד אותם אמר לו הקדוש ברוך הוא בן מאה תלד בן כשר ור' לוי אמר לך לך נסיון ראשון ונסיון אחרון כשם שהיה בנסיון ראשון כך היה בנסיון אחרון בנסיון ראשון נאמר לו לך לך מארצך ובנסיון אחרון נאמר לו לך לך אל ארץ המוריה:
אל הארץ אשר אראך לא אמר לו למקום פלוני נסיון בתוך נסיון יש אדם שהולך ואינו יודע לאיזה מקום הולך:

אות לה
לה ואברכה מברכך אמר לו עתיד אני להעמיד מבני בניך שבט שמברך את ישראל אמר לפניו ומי מברך לאותו שבט אמר לו אני אברך לאותו שבט שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (במדבר ו כו):

אות לו
לו וילך אברהם כאשר דבר אליו יי מלמד שהלך בדרכי קונו יותר ממה שצוהו קונו:

אות לז
לז ויעבר אברם בארץ עד עכשיו נתבקש להם זכות הארץ שנאמר ויעבר אברם בארץ מלמד שהיה מסבב ומעיין במתנה שהנחילו הקדוש ברוך הוא:
עד מקום שכם עד מקום ראשי הגבולין:
והכנעני אז בארץ מלמד שהיה הכנעני רואה את אברהם ואומר ראו זקן זה הולך בארץ ודומה כמשוגע וכיון ששמע כך אמר לו הקדוש ברוך הוא התהלך בארץ והיה מחרק את שיניו ואמר אם אני אראהו בתוכה מיד אני הורגו:

אות לח
לח ואת ביתו לרבות עבדים וכתלים ועמודים ועל דבר כל דבר:

אות לט
לט ויכו את כל שדה העמלקי ולכמה דורות נולד עמלק אלא על שם העתיד:

אות מ
מ וישמע אברם כי נשבה אחיו וכי אחיו היה אלא ענותנותו של אברהם אחר אותה מריבה דכתיב ויהי ריב בין רועי וגו' (בראשית יג יז) קורא אותו אחיו דכתיב כי אנשים אחים אנחנו דבר אחר וישמע אברם כי נשבה אחיו וכי אחיו היה אלא שהיו קלסטרין שלו דומין לאברהם וכיון ששבו אותו היו סבורין שבן אברהם הוא:

אות מא
מא ויחלק עליהם לילה ר' בנימין אמר הלילה נחלק מאליו רבנן אמרין יוצרו חלקו אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם אתה עשית הרג בשונאי מחצי הלילה עד הבוקר חייך אני יורד והורג בשונאי בניך מחצי הלילה עד הבוקר הדא הוא דכתיב ויהי בחצי הלילה (שמות יב כט) אמר ר' יהושע דסכנין סימן נתן הקדוש ברוך הוא שכל מה שאירע לו יארע לבניו באברהם כתיב לך לך וגו' בבניו כתיב ואומר אעלה אתכם וגו' (שמות ג) באברהם כתיב אשר בחרת באברם (נחמיה ט ז) בבניו כתיב ובך בחר יי (דברים יד ב) באברהם כתיב ואעשך לגוי גדול בבניו כתיב ומי גוי גדול (שם ד ח) באברהם כתיב אחד

היה אברהם (יחזקאל לג כד) ובבניו כתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (דה"א יז כא) באברהם כתיב ויהי רעב בארץ (בראשית יב י) בבניו כתיב ותרעב הארץ (שם מא נה) באברהם כשירד למצרים נזדווגו לו המצרים שנאמר ויראו אותה שרי פרעה וגו' בבניו כתיב הבה נתחכמה לו (שמות א י) וכן בכל הענינים:

אות מב

מב אשר מגן צריך בידיך מהו מגן מנגנא עשה הקדוש ברוך הוא ומסרו בידיך:

אות מג

מג וקראת את שמו יצחק את מוצא שהקדוש ברוך הוא קרא שמות לישראל נתן בן לאברהם ואמר לו וקראת את שמו יצחק יצחק בגימטריא מאתים ועשר שעשו ישראל במצרים דמשנולד יצחק התחיל הקדוש ברוך הוא מונה [השעבוד] ושמונה ימי מילה שהוא התחיל במילה תחלה ילמדנו אלה שמות:

מדרש ילמדנו פרשת וירא

אות מד

מד זה שאמר הכתוב אז יגלה אזן אנשים וגו' (איוב לג טז) זה אברהם שגלה לו הקדוש ברוך הוא שעבוד מלכיות וגלה לו את הקץ שנאמר קחה לי עגלה משולשת וגו' (בראשית טו ט) ובמוסרם יחתום (איוב לג טז) שחתם הקדוש ברוך הוא בבשרו ברית מילה דכתיב ואתנה בריתי ביני וביניך וגו' (בראשית יז ב) וקבל צוויו של הקדוש ברוך הוא והלך ומל עצמו שנאמר נימול אברהם (שם כו) רבן גמליאל אומר לא מלו אלא רפאל ולאחר שמלו בא הקדוש ברוך הוא לבקרו שנאמר וירא אליו יי וגו' (שם יח א):

אות מה

מה והנה שלשה אנשים והנה דמותם כבני מלכים וירא וירץ לקראתם למה רץ שראה רגליהם צלויות באש ורגלי מלאכי השרת ניכוות אלא להראות לאברהם כדי שידעו אם מסרב אם מהבהב מיד וירא וירץ לקראתם:

אות מו

מו וירא וירץ לקראתם אמר לו הקדוש ברוך הוא בשכר שלש ריצות שרצת אני ארוץ לפני בניך שלש ריצות בשעת מתן תורה ואלו הן שלש ריצות וירא וירץ לקראתם ואל הבקר רץ אברהם וימהר לעשות אותו והיכן פרע לו בסיני דכתיב יי מסיני בא וגו' (דברים לג ב):

אות מז
מז יוקח נא מעט מים ורחצו כל מה שעשה אברהם למלאכים פרע לו הקדוש ברוך הוא לבניו אמר לו אתה אמרת יוקח נא אני אתן לבניך מצות פסח ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו' (שמות יב ג) נא אל תאכלו ממנו נא (שם ט) מעט אני מגרש שונאי בניך מעט מעט:

אות מח
מח ויי אמר המכסה אני וגו' אמר ר' לוי למה גלה הקדוש ברוך הוא לאברהם מפני שהיה אברהם מהרהר על דור המבול ועל דור הפלגה אפשר שלא היה בהם עשרים צדיקים או עשרה צדיקים שיתלה להם זכותם לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא גולה אני לו שלא יהא אומר אף בסדום היו צדיקים ולא הספיק לומר מיד ויי אמר המכסה אני מאברהם כיון שאמר לו כל אותו ענין מה השיבו ויגש אברהם ויאמר:

אות מט
מט כי ידעתיו למען אשר יצוה מהיכן למד אברהם את התורה ר' שמעון בן יוחאי אומר נעשו כליותיו כשני כדים של מים והיו נובעין תורה שנאמר אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז ז) ר' לוי אמר מעצמו למד את התורה שנאמר מדרכיו ישבע סוג לב וגו' (משלי יד יד) הדא הוא דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה:

אות נ
נ אמר ר' ברכיה בא וראה ענותנותו של הקדוש ברוך הוא בנוהג שבעולם שני בני אדם עומדין ומשיחין בקשו להפרד הקטן נוטל רשות מן הגדול והקדוש ברוך הוא כשדבר עם אברהם ובקש להפרד ממנו הוא נטל רשות מאברהם שנאמר וילך יי כאשר כלה לדבר עם אברהם וגו:

אות נא
נא וירא לוט וירץ לקראתם מתלא אמרי קרב לגבי דהנא ואדהן ולפי שנתחבר לוט עם אברהם למד הכנסת אורחים:

אות נב
נב עתה נרע לך מהם מה שאנו רוצים לעשות באותם אנשים נרע לך לשון מטונף הוא:

אות נג
נג את פני יי וישלחנו יי לשחתה יי יי שני פעמים למה אמר הקדוש ברוך הוא אני שפרעתי מעוברי עבירות ואני הוא שעתיד לשלם שכר טוב לגודר עצמו מן העבירה:

אות נד

נד אמר ר' שמעון בן לקיש המוליר הזה בקש אדם להוציא ממנו חמין מוציא צנון מוציא כך כשבקש הקדוש ברוך הוא להוציא מן השמים לחם הוציא הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וכשבקש להחריב סדום ויי המטיר על סדום ועל עמורה אש וגו:

אות נה

נה אמר ר' לוי כשהתקופות נכנסות מתיבשות העשבים ומפריחות האילנות כך יבשו העשבים כי עצור עצר יי בעד כל רחם וגו' ופרחו האילנות זו שרה ויי פקד את שרה הדא הוא דכתיב (יחזקאל יז כד) הובשתי עץ לח זו אשתו של אבימלך והפרחתי עץ יבש זו שרה:

אות נו

נו כשקרא המלאך מן השמים לאברהם ואמר לו אל תשלח ידך אל הנער אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לחנם אמרת לי קח נא את בנך את יחידך אמר לו לאו אלא להודיעך בעולם שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' (בראשית יח יט) אמר ר' שמעון אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שאני מעלה עליך כאלו אמרתי לך שתשחוט את נפשך לפני ולא עכבת הדא הוא דכתיב ולא חשכת את בנך את יחידך (שם כב טז) ואין יחידך אלא נפשך שנאמר מיד כלב יחידתי (תהלים כב כא) ילמדנו שלח לך:

אות נז

נז ויהיו חיי שרה זה שאמר הכתוב נוטה שמים ויוסד ארץ ויוצר רוח אדם בקרבו (זכריה יב א) נוטה שמים ויוסד ארץ מפני שיצר רוח אדם בקרבו ללמדך שאין העולם נברא אלא בעבור האדם וכשם ששם קץ לעמידת שמים וארץ שנאמר כי השמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה (ישעיה נא ו) כך כשהוא יוצר רוח אדם בקרבו יוצר לו ימיו ושנותיו וכן אמר דוד גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו (תהלים קלט טז) מאי ימים יוצרו אמר דוד גלמי וצורתי טרם הבראו ראו עיניך ולא אני לבדי אלא כל בני אדם על ספרך כולם יכתבו שנבראו ושעתידין להבראות ימים יוצרו לאדם ולא ישלוט באחד מהם ולא יוכל להוסיף על אחד מהם שבשעה שהוא נותן רוח באדם אומר לו כך וכך יהיו מספר ימיך ואם תעשה הישר והטוב בעיני אוסיף על ימיך שנאמר יראת יי תוסיף ימים (משלי י כז) ואם תעשה הרע בעיני אקצר את ימיך שנאמר ושנות רשעים תקצורנה (שם) וכן מצינו שנמנו שנותיהם של צדיקים להודיעך זמנן שקבע להם הקדוש ברוך הוא לימי חייהם וכן הוא אומר בשרה ויהיו חיי שרה וגו:

מדרש ילמדנו פרשת תולדות

אות נח
נח כשנולד עשו וראו אותו באדרת שער לא היו יודעים מה שם יקראו לו באו בני אדם וקראו שמו עשו אבל יעקב הקדוש ברוך הוא קרא לו שם שנאמר ויקרא שמו יעקב ארבע אותיות בו כנגד ארבע עטרות שבניו מעטרים להקדוש ברוך הוא י' כנגד עשרת הדברות ע' כנגד שבעים זקנים ק' כנגד מאה אמה שבהיכל שבנו לבוראן שנאמר וההיכל מאה אמה (יחזקאל מא טו) ב' כנגד שני לוחות ילמדנו אלה שמות:

אות נט
נט ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו מהו אוחזת שאין מלכות יעקב מתחלת עד שתכלה מלכות עשו ילמדנו בוישב יעקב:

אות ס
ס ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו כשהיה בא עשו מן החוץ היה אביו שאלו היכן היית היום ואומר לו בבית המדרש לא כך וכך היא הלכה מכך וכך לא כך איסורו לא כך התירו ואומר לאביו (ולאמו) אבי המלח מהו שתתעשר והיה תמה יצחק ואומר ראה כמה בני מדקדק במצוות ומתוך דברים אלו היה צדו בפיו ו אוהבו:

אות סא
סא לעולם יתן אדם מקום לשעה שנאמר לך עמי בא בחדריך וגו' חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעיה כו כ) ואף אבות העולם נתנו מקום לשעה והחניפו למי שהשעה עומדת לו אברהם ניטפל לשרה ואמר למען ייטב לי בעבורך (בראשית יב יג) יצחק החניף לעשיו שנאמר ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ואף יעקב ליוסף שנאמר ויקרא לבנו ליוסף (שם מז כט):

אות סב
סב ורבקה אוהבת את יעקב למה היתה אוהבת אותו לפי שנאמר לה ורב יעבוד צעיר:

מדרש ילמדנו פרשת ויצא

אות סג
סג דבר אחר והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היו המלאכים משבחים להקדוש ברוך הוא ואומרים ברוך יי אלהי ישראל ולא היו יודעין מי הוא ישראל כיון שבא יעקב לבית אל עלו המלאכים שלווהו למרום ואמרו

להם למלאכי השרת אתם מבקשים לראות האיש שאנו משבחים שמו של הקדוש ברוך הוא על שמו רדו וראו הנה אותו האיש והיו המלאכים יורדין ורואין את דמותו ואומרים בודאי זו הצורה וזה הדמות חקוקה בכסא הכבוד וענו כולם ואמרו ברוך יי אלהי ישראל:

אות סד

סד והנה יי נצב עליו ויאמר וגו' אמר ר' שמעון בן לקיש האבות הן הן המרכבה שנאמר ויעל אלהים מעל אברהם (בראשית יז כב) והנה יי נצב עליו (שם כח ג) מאי דכתיב אשרי שאל יעקב בעזרו (תהלים קמו ה) אל יעקב ולא אל יצחק ולא אל אברהם אמר ר' סימון אין המלך עומד על שדהו לא כשהיא נחרשת ולא כשהיא נזרעת ולא כשהיא נקצרת אלא כשהיא עומדת כרי כן אברהם עדר וחרש שנאמר קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה (בראשית יג יז) יצחק זרע שנאמר ויזרע יצחק בארץ ההיא (שם כו יב) ולא עמד עליהם המלך בא יעקב שהוא כרי של תבואה שנאמר קדש ישראל ליי ראשית תבואתה (ירמיה ב ג) מיד עמד עליו שנאמר והנה יי עליו הוי שאל יעקב בעזרו:

אות סה

סה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק לקדושים אשר בארץ המה (תהלים טז ג) אימתי הן קדושים בשעה שנתנין בארץ שכל זמן שהם בחיים אין הקדוש ברוך הוא מיחד שמו עליהם שנאמר הן בקדושיו לא יאמין (איוב טו טו) והרי מצינו שיחד שמו על יצחק שנאמר ואלהי יצחק (בראשית כח יג) רבנן אמרין רואה את עפרו כאלו הוא צבור על גבי המזבח ור' ברכיה אמר הואיל ונתיסר בעיניו הרי הוא כאלו מת שהוא גנוז בתוך הבית ילמדנו רבינו:

אות סו

סו כמה ברכות מתפלל אדם בכל יום כך שנו רבותינו בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה אמר ר' שמואל ב"ר נחמן כנגד שמונה עשרה חליות שבשדרה וכנגד שמונה עשרה פעמים שהאבות כתובים בתורה הראשון והאלהים פקוד יפקוד אתכם וגו' (שם נ כד) והאחרון זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם וגו' (דברים לד ד) ואם יאמר לך אדם תשעה עשר הן שהרי כתיב אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק אמור לו אינו מן המנין שאין יעקב עמהם ילמדנו בתולדת יצחק ובוירא:

אות סז

סז וירא והנה באר בשדה באר זו תורה שכתוב בה באר מים חיים בשדה זה בית המקדש דכתיב ציון שדה תחרש (ירמיה כו יח) שלשה עדרי צאן אלו הסנהדרין שיושבין בלשכת הגזית רובצים עליהם אלו ישראל שהיו רובצים שם ולומדים תורה כי מן הבאר ההיא

ישקו העדרים שמשם התורה יוצא ורווחת לכל ישראל והאבן גדולה על פי הבאר אלו שנים עשר שבטים שנקראו אבן שנאמר משם רועה אבן ישראל (בראשית מט כד) ונאספו שמה כל העדרים אלו ארבע מלכיות וגללו את האבן וגו' אלו הגליות והשקו את הצאן שהשקו לישראל כוס תמרורים ועתיד הקדוש ברוך הוא להשקותם לאומות העולם כוס יין של חמה שנאמר כי כוס ביד יי ויין חמר מלא מסך וגו' (תהלים עה ט) והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה שעתידין אומות העולם להושיבן לבית המקדש שנאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' (ישעיה סו כו):

אות סח

סח לא יחיה באותה שעה נגזרה על רחל מיתה לולי בנימן שהיה בבטנה:

מדרש ילמדנו פרשת וישלח

אות סט

סט ויהי לי שור וחמור וכי לא היה לו אלא שור אחד וחמור אחד מן הדורון שלו אתה יודע מה היה לו אלא שהצדיקים ממעטין עצמן והרשעים מרוממין עצמן שכן עשו אומר יש לי רב (בראשית לג ט):

אות ע

ע ושמתי את זרעך כחול הים למה נמשלו ישראל כחול הים אמר ר' מנחמא לומר לך מה החול הזה אתה עושה בו גומא בערב ובשחר מוצא שכבר נתמלאת כך הם ישראל כל אלפים שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה שנאמר יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב (מלכים א ד כ) וכן בכל דור ודור:

אות עא

עא אהבתי אתכם אמר יי (מלאכי א ב) אמרו לו במה אהבתנו אמר להם הלא אח עשו ליעקב ואוהב ליעקב בנוהג שבעולם אדם יש לו שני בנים אחד בכור ואחד פשוט מי נוטל הרבה הבכור ועשו יצא תחלה שנאמר ויצא הראשון אדמוני וגו' (בראשית כה כה) והיה ראוי ליטול שני חלקים ולא עשיתי כן אלא יעקב נטל שני חלקים ועשו חלק אחד שיעקב אוכל בעולם הזה ולעולם הבא וכן אומר עשו ליעקב נסעה ונלכה ואלכה לנגדך (שם לג יב) אמר לו עשו נהלך שנינו בעולם אמר לו יעקב טול אתה עולמך ועבור שנאמר יעבור נא אדוני לפני עבדו (שם י ד) אמר ר' אחא כיון שעשו שלום יעקב עם עשו אמר עשו ליעקב מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי אמר לו יעקב מה עשיתי לך שאתה רודפני אמר לו עשו את בכורתי לקחת ואף ברכתי הוספת לך אמר לו יעקב מכל

הברכות שברכני אבי לא הגיעני דבר אמר לו ומי לך כל המחנה הזה אמר לו יגיע כפי שיגעתי עם לבן הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותרד שנתי מעיני ומה הגיעני מן הברכות אבא אמר לי ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' (בראשית כז כח) איה דגן ויין ושמן שבא לידי כששמע עשו דבריו אמר בלבו לפיכך לא הגיעוהו מפני שנטלן במרמה ואני הברכות שברכני אבא באו לידי מפני שנטלתי אותם ברצון ואינו מניחו עד שיעשה לי דיהכסיס דרש ר' אחא אמר לו יעקב מה צורך לדיהכסיס זה הברכות שהיה עתיד לברכני כבר ברכך ומה שהיה עתיד לברכך ברכני אלו ואלו יהיו שלך הדא הוא דכתיב קח נא את ברכתי הרי הן נתונות לך אמר לו עשו איני מבקש ממך אלא מה שברכני אבא שיהיה שלי ומה שברכך שיהיה שלך אמר לו אי אפשר אמר לו עשו איני מניחך ולא הניחו זה את זה עד שעשו דיהכסיס וחתם זה בדיהכסיס של זה וזה בשל זה אמר ר' אחא לולי דיהכסיס שעשה עשו ליעקב היה נוחל עשו עם יעקב לעתיד לבא וכשהגיד עשו לאנשי ביתו כל המעשה אמרו לו לא יפה עשית שלקחת הברכות שברכות יעקב הם מהעולם הבא וברכותיך הן מן העולם הזה אלא לך ובקש ממנו שיחזרו הברכות כבראשונה ותהיו שותפין זה בזה בא עשו ואמר ליעקב אחי נקרע הדיכסיס שעשינו בינינו ונהיה שותפין כבראשונה שנאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך נסעה ונלכה בארץ למלחמה ולשלום ואלכה לנגדך לעולם הבא אמר לו יעקב כן כבר מצאתי חן בעיני בוראי שנאמר למה זה אמצא חן אמר לו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי אמר לו רואה אני שיסורין עתידין לבא על בני מעם בניך אלא שמשכרתך עד שיבא משיח שהוא עתיד לצאת מחלצי והוא יקבל המלכות מיד המלך שעתיד לעמוד שנאמר יעבור נא אדוני לפני עבדו:

אות עב

עב וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו אמר ר' אלעזר מפני שטר חוב של גלות שלא רצה להיות בכלל כי גר יהיה זרעך ר' יהושע אמר מפני הבושה וילך אל ארץ זו מלכות רומי רבתי שבנאה צפו בן אליפז בן עשו ובא עליו תירטט מארץ אלישע ונלחם בו והרגו ושמע עשו הרשע הריגת נכדו ובא לנחמו לפיכך הניח ארץ מולדתו הדא הוא דכתיב וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו ילמדנו וישב יעקב:

מדרש ילמדנו פרשת וישב

אות עג
עג וישראל אהב את יוסף כי בן זקונים הוא לו ר' ישמעאל אומר נקרא בן זקונים על שם ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו (בראשית מז יב) בן זקנותו של אביו:

אות עד
עד וישבו לאכל לחם אמר ר' יהודה ישיבה אחת שישב השבטים בעצה למכור את יוסף כלכלה את העולם שבע שנים בשני רעבון אם עבירותיהם כלכלה והעמידה את העולם זכיותיהן על אחת כמה וכמה וכן את מוצא במעשה העגל וכו' בויאמר יי סלחתי כדבריך (במדבר יד כ):

אות עה
עה ויהי איש מצליח לא היה צריך לומר אלא צדיק מהו מצליח שוה כד"א (שמואל ב יט יח) וצלחו את הירדן אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שויתה אתה מה שלא שויה אדם הראשון חייך שאין קרבן יחיד דוחה שבת אלא קרבן בניך שנאמר ביום השביעי אלישמע בן עמיהוד (במדבר ז מח):

אות עו
עו ויהי כדברה אל יוסף יום יום אמר ר' יהודה בר שלום יום יום שנים עשר חדש היתה מתגרה בו ואין יום יום אלא שנים עשר חדש שנאמר מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר וכו' (אסתר ג ז):

מדרש ילמדנו פרשת ויחי

אות עז
עז כל מי שאינו מסתכל באשה אין יצר הרע שולט בו שנאמר בן פורת יוסף בן פורת עלי עין אל תקרי עלי עין אלא עולי עין שלא רצה ליהנות מאשה שאינה שלו לפיכך זכה למלכות ומעשה בר' מתיא בן חרש וסימא את עיניו כיון שראה הקדוש ברוך הוא שעשה כך צוה לשטן שלא יהא לו רשות עוד להסיתו ושלח רפאל ורפא אותו:

אות עח
עח בנות צעדה עלי שור [כתיב] נתן תתן להם אחוזת נחלה (במדבר כז ז) מלמד שנטלו בנות צלפחד בעבר הירדן ובארץ כנען דכתיב נתן תתן ואף יעקב אבינו ראה שנוטלות

בכאן ובכאן שנאמר בנות צעדה עלי שור זה הירדן שנעשה למשה כחומה מלהיכנס לארץ ואמר לו בנותיך נוטלות כאן וכאן ילמדנו פנחס:

אות עט

עט כל אלה שבטי ישראל שנים עשר על סדורו של עולם שתים עשרה שעות ביום שתים עשרה שעות בלילה שנים עשר חדשים בשנה שנים עשר מזלות והמזלות מתנהגות עם החדשים כל ימות השנה לכך שנים עשר שבטים אבל להלן (בראשית יז כ) שנים עשר נשיאים כמא דאת אמר (משלי כה ד) נשיאים ורוח וגשם אין אמר ר' יוחנן וכי שנים עשר שבטים היו והלא כבר נאמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי הרי ארבעה עשר אלא כשלוי נמנה עמהן אינן נמנין עמהן אפרים ומנשה אלא שבט אחד דכתיב לבני יוסף לאפרים אלישמע וגו' (במדבר א י) לבני מנשה גמליאל וגו' (שם ז נד) וכשאין לוי נמנה עמהן הם נמנים עמהם הוי כל שבטי ישראל שנים עשר לא פחות ולא יותר:

מדרש ילמדנו פרשת אחרי

קוריוסיס אמר אם יהא אדם עשיר יהא הקוריוסיס עושה דינו ואם לאו הרי ההגמון ואם היה עני אין אדם סופנו אבל האלהים אינו כן אלא הוא עושה הדין לעני כמו להעשיר (העשיר) למה שביה נעשת לעני תדע לך שכן מה סולו לרוכב בערבות וגו' ומה אחריו אבי יתומים וגו' ור' אחא אמר ביה שמו שהוא מלא את העולם הזה ומשפיע את העולם הבא והוא רוכב סוסו ומשפיע לפניו ולאחריו ורבינו אומ' (לג) לגבור מיסב על הדרגש וקלובקרין תחת זרועו והיו הכל סבורין [שמנשא] את זרועו ולא היתה אלא קמוצה תחת זרועו כך האלהים כל העולם עומד במאמרו והוא סובלו והוא מלא את השמים ואת הארץ שנאמר הלא את השמים וגו' וכן הוא אומר מעונה אלהי קדם וגו' העולם טפילה למקום לא המקום טפל לעולם וכן הוא אומר ויאמר ה' הנה מקום אתי וגו' וכי יש צור למעלה אלא אמר האלהים למשה כשיהיו בני חוטאים יהיו נסמכין על הצדיקים שבהם ואם אין להם צדיקים על החסידים ואם אין להם חסידים על הנביאים ואם אין נביאים יהיו נסמכין עלי שכן הוא אומר ונצבת על הצור ואין צור אלא אלהים שנאמר הצור תמים פעלו לפיכך אמר לו אם הקריבו קרבן לא יהיו מקריבין בכל מקום שהם מבקשין אלא היכן שאני משרה שכינתי איש איש מבית ישראל אשר ישחט וגו' ואל פתח אהל מועד וגו':

דבר אחר איש איש מבית ישראל זה הוא שאמר הכתוב כבוד אלהים הסתר דבר וגו' מהו כבוד אלהים הסתר דבר אלא ראה היאך האלהים מחבב לישראל אמר להם למה

אתם מבקשין להיות מפורסמין לפני האומות להיות שוחטין במחנה או חוץ למחנה או בהר או בכל מקום אחר אם מבקשים אתם לקרב לי קרבן הרי בית המקדש למה שלא יראו אתכם אומות העולם מקריבין קומץ סולת ויהיו בוסרין ואומרין אלו לאלו קומץ סולת הוא קרבנו לפיכך כבוד אלהים הסתר דבר וגו':

דבר אחר כבוד אלהים הסתר דבר הרי את למד מן אומות העולם מי שהוא שוחט חוץ מן המקלון יהא נהרג אמר האלהים לישראל כל מי שהוא שוחט מחוץ לאהל מועד יהא נחשב לו כאלו אדם הרג שכן הוא אומר דם יחשב (דם) וגו' ומה היא מיתתו בהיכרת ונכרת האיש ההוא מקרב עמו:

דבר אחר איש איש מבית ישראל זהו שאמר הכתוב לך מנגד לאיש כסיל וגו' מהו לך מנגד לאיש כסיל אלא בנוהג שבעולם מלך בשר ודם אינו מעמיד איקונין שלו בעיר אלא במדינה למה שלא יטול אדם אבן ויזרק באיקונין אבל במדינה אינו יכול למה שכל מי שהוא עושה אפילו באצבעו ואומר זה הוא המלך נהרג לפיכך אמר לך מנגד לאיש כסיל ואל פתח אהל מועד [וגו'] אמר האלהים בניי היו זהירין שלא תשחטו לא בעיר ולא בהר אלא בירושלם למה שכל מי שישחט בהר החיה אוכלתו תדע לך שכן ששתי פרשיות נאמרו כאן איש איש מבית ישראל אשר ישחט ונאמר כאן איש איש מבני ישראל אשר יצוד וגו' ומה הן שתי פרשיות הללו אמר הקדוש ברוך הוא אם שחטת שור כשב ועז אל תכסה דמן למה שהן מקחך וברשותך ואלו שהן ברשותו אם שחטת כסה דמן למה שלא יהא הורגיך וקטיגוריך ומה אם אלו שאין להן לא ברית אבות ולא דבר בעולם אמר האלהים כסה דמן על אחת כמה כל מי:

מדרש ילמדנו פרשת עקב

תורה יש בהם להמית ולהחיות אמר הקדוש ברוך הוא למשה אתה שברת עשה תחתיהם פסל לך:

דבר אחר למה שברן לטובתן של ישראל משל למלך ששלח שליח לקדש לו אשה וליתן לה כתובתה והלך ומצאה שקלקלה והיה השליח פקח אמר השליח אם אני נותן לה כתובתה היא נדונת כאשת איש מה עשה נטל הכתובה וקרעה אמר אם יאמר המלך אני הורגה שזינתה עלי אומר לו עד עכשיו לא נטלה כתובתה ואת מקטרגה כאשת איש כך עשה משה כיון שנטל הלוחות ירד ומצאן שעשו אותו המעשה עמד ושברן אמר מוטב שידונו שוגגין ואל ידונו מזידים ואם יאמר לי הקדוש ברוך הוא אני הורגם שעבדו עבודה

זרה שאמרתי לא יהיה לך אלהים אחרים ואמרתי זובח לאלהים יחרם אומר אני לו עד עכשיו לא קבלו אותה והם נידונים כשוגגים לכך שיברן:
דבר אחר למה שנים שיהיו עדים שאין עד אחד נאמן שנאמר ועד אחד לא יענה וגו' אלא על פי שנים לכך נקראו לוחות העדות:
פסל לך וגו' כראשונים מה הראשונים בלהבי אש הדא הוא דכתיב קול ה' חוצב להבות אש אף השניים בהר מתוך להבת אש [יכול] כשם שנתנו הראשונים בפומבי כך נתנו השניים בפומבי [כדכתיב בהראשונים] וכל העם רואים אמר לו הקדוש ברוך הוא ואיש לא יעלה עמך הראשונים כיון שנתנו בפרהסיא שלטה בהם העין השניים נתנו בהצנע לא שלטה בהם העין יפה היא הצניעות וקשה היא העין תשעים ותשעה מתים בעין ואחד בידי שמים והצנע לכת עם אלהיך אם תצניע עצמך אלהיך עמך:
ואפן וארד מן ההר פניתי כל אותם דיוקאות ואשים את הלוחות בארון [וגו'] כאשר צוני יי:
ובני ישראל נסעו מבארות וגו' מבאר של צרה [כמו שנאמר] ויעלני מבור שאון וגו':
שם מת אהרן ויקבר שם הרי כבר נאמר ויעלו (אהרן) אל הר ההר ואומר במוסרה [שם מת אהרן וגו'] מכאן את למד שחזרו לאחוריהם שבע מסעות:
משם נסעו הגודגדה ומן הגודגדה יטבתה ארץ נחלי מים מכאן את למד שהמים מקדמים לפניהם לכל מקום שהם הולכים באו לאלים וקדמו אותם המים שנאמר ויבאו אלימה ובאלים שתים עשרה עינות מים וגו':
בעת ההיא הבדיל יי את שבט הלוי מלמד שבקשו ישראל לחזור לאחוריהם ועמדו כנגדם שבט לוי והרגו מהם שבעה משפחות והם הרגו משבט לוי ארבעה משפחות ואימתי חזרו למנינם בימי דוד ושלמה והם לחברוני וגו' וכן עמד שבט לוי כנגדם כשאמר משה מי ליי אלי וגו' אמר הקדוש ברוך הוא לשבט הלוי אתם דבקתם אחרי אף אני עושה שתהיו חלקי ואני חלקכם שנאמר אני חלקך ונחלתך:
דבר אחר בעת ההיא אמר יי אלי פסל לך זה שאמר הכתוב כי מעולם שברתי עולך איזה עול ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן ר' יהודה אומר עולו של מלאך המות שנאמר והמכתב מכתב אלהים הוא חרות [אל תקרא חרות] אלא חירות ממלאך המות ר' נחמיה אומר חירות מן המלכיות רבנן אמרי חירות מן היסורים שעשה אותם אלהות כמלאכי השרת הדא הוא דכתיב אני אמרתי אלהים אתם וגו' ולא עשו אלא לאחר מ' יום עשו אותו המעשה ואמרו אלה אלהיך ישראל אם כן אכן כאדם תמותון ותאמרו לא אעבור שלא אעבור על מצותיך ושלא אשתעבד (ל) אלהים אחרים:

מדרש ילמדנו פרשת פקודי

לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא] אין הקדוש ברוך הוא מונע מן הצדיק דיגמטורין שלו אם היה אדם צדיק הוא מעמיד בנו צדיק ואם לאו בנו בן בנו סופו להעמיד צדיק שנאמר ושרש צדיקים בל ימוט אפשר שימוט צדיק לכך לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא כיצד שאם היה אדם צדיק אני מושב את בנו על כסא מלכותו שנאמר וישב שלמה על כסא יי וגו' וכן כשהיה יעקב צדיק הושבתי בנו יוסף על כסא מלכות קוזמקרטור שנאמר ויוסף הוא השליט הוי לא יגרע צדיק עיניו למה ואת מלכים לכסא בשביל להושיב בניהם על כסא מלכות ואין זה לשון עינו אלא דיגמטורין כאדם שאומר הראיני דוגמא של חיטין:

דבר אחר לא יגרע אין הקדוש ברוך הוא מזיז עיניו מן הצדיקים אפילו שעה אחת שנאמר עיני יי אל צדיקים אם נכשל בדבר מיד הקדוש ברוך הוא מיסרו למה בשביל להושיבו בטח לעתיד לבוא ואת מלכים לכסא:

דבר אחר לא יגרע מצדיק זו ארץ ישראל שאין הקדוש ברוך הוא מזיז עיניו ממנה שנאמר תמיד עיני יי אלהיך בה וגו' מה הוא תמיד שאלה מטרונה את רבי יוסה בר חלפתא אמרה לו כתיב תמיד עיני יי אלהיך בה אי אפשר שאין הקדוש ברוך הוא מזיז עיניו ממנה אם באתי אני להביט בשפחותי הנאמנות אינם יכולים לעמוד מן הסרחון שאני מוצאת להם ובארץ הקדוש ברוך הוא מביט בה תמיד שנאמר תמיד עיני יי אלהיך בה אמר לה לפיכך את מוצא בני ארץ ישראל מיוסרים לוקים במכות מה שאין כן בחוצה לארץ בכל דבריהם לוקים ומתיסרים אבל לעתיד לבוא כשיבא הקדוש ברוך הוא כל הארצות רועדות (בארץ) [וארץ] ישראל אינה ניזוקת שנאמר המביט לארץ ותרעד למה הדבר דומה למלך שעלה לביתו כיון שכל השפחות רואות אותו הם בורחות ממנו ואיזו עומדת לפניו בקלות ראש אותה שהיא מניקה בנו כך בני ארץ ישראל בני בעליהן (הונין) [חונין] עליה שהיא של אברהם אביהם שנאמר ברוך אברם לאל עליון אע"פ [שהם] מיוסרין בעולם הזה אלא כשיגלה הקב"ה לעתיד לבא להביט בכל הארצות כולם רועדות וארץ ישראל אינה ניזוקת הוי תמיד עיני יי אלהיך בה:

דבר אחר לא יגרע מצדיק עיניו אין הקדוש ברוך הוא מונע מצדיקים תאותם וכן את מוצא אברהם נתאוה לראות ארץ ישראל בשעה שאמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת:

מדרש ילמדנו פרשת קדושים

מצרים וכמעשה ארץ כנען אמר להן האלהים בניי אם מבקשין אתם לירש את הארץ הזאת שמרו עצמכם מן העריות ומכל דבר של קלקלה והיו טהורין וקדושים ואתם יושבין לבטח שנאמר ונטעתים על אדמתם וגו':

ונטעתם כ' פ' ב' ר' ת' ב' א' זה שאמר הכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה וגו' בוא וראה היאך האלהים שוקד לזכות את ישראל לעולם שכשם שהוא מזהיר על המילה כך הוא מזהיר על האילן ר' יוסי אומר כשם שיש ערלה באילן כך יש ערלה לבשר ולארץ יש לבשר שמונת ימים שנאמר וביום השמיני וגו' תדע לך כמה היא חביבה לפני האלהים שהיא דוחה את השבת יש לאילן שלש שנים בשביל מה בשביל זכות שלשת אבות בזכות אברהם שנתיחד תחלה לשמו של אלהים שכשם שבשנה הרביעית קדש הלולים לה' כך בנו של יעקב רביעי קודש לאלהים שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו זה יהודה ובשנה החמישית תאכלו את פריו אלו ישראל שהיו מאכל לאומות העולם שנאמר אכלי עמי הוי בשביל האבות נתנו מצות ערלה לאילן אמר ר' יוסי בשביל התורה שנקראת עץ חיים עץ חיים היא וגו' אמר האלהים אם שמרתם מצות ערלה כך אני מעלה עליכם כאלו קיימתם כל המצות שבתורה שנקראת עץ חיים ובזכותה אתם נכנסין לארץ וכי תבואו אל הארץ ונטעתם:

דבר אחר ונטעתם כיבד האלהים אילני ארץ ישראל כשם שכיבד את התורה כיצד נתנה התורה בחדש השלישי ונתנה לדור הרביעי שכן הוא אומר ודור רביעי ישובו הנה בשביל כך תהא קודש הילולים לרביעית ובשביל שנכתבה בחמשה ספרים נתנה בחמשית למאכל שאכלו פיריה של תורה שנאמר טוב פריי מחרוץ ומפז וגו' לכך נאמר ובשנה החמשית תאכלו את פריו אמר האלהים לישראל אם שמרתן מצות ערלה אתם נכנסין לארץ בזכותה:

וכי תבואו אל הארץ וגו' וערלתם ערלתו זהו שאמר הכתוב היחברך כסא הוות וגו' ר' יהודה בירבי סימון ורבותינו ר' יהודה בירבי סימון אמר כסא שהוא מביא הוות לעולם חברוך מה כתיב בעסקו של מכשף וחבר חבר אמרו לו ישראל רבוני הן מכעיסין אותך ואת נותן להן שלוה בעולם היחברך כסא הוות כאדם שהוא אומר לחבירו מה לך להוט אחר פלוני שמא כשפים עשה לך ורבותינו אומרים כסא שהוא מביא הוות לעולם נעשה חבירך את נוטל עולם והן נוטלים עולם והרי שוה היחברך כסא הוות יוצר עמל עלי חוק יושבין ובודין מיני צערים על בניך היאך לשעבדן הורגין את צדיקיך ר' עקיבא וחביריו ר' חנניה בן תרדיון וחביריו יוצר עמל כעלי חוק הורגין אותן ומצערין בהן כמו חייבי

כרת כאלו שהן חוטאין ועוברין על גזירותיך יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו ושבין ונעשין חבורות חבורות ואגודות אגודות על בניך היאך לאבדן מן העולם כענין שנאמר ויקבצו בני בנימין ויהיו לאגודה אחת ולמה הם רודפין אותנו כל כך שאנו עושין גזירותיך אמר להם האלהים חייכם שאני משמידן ועושה בהן מדת הדין אמר ר' פנחס הכהן בן חמא והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוים וכי יש דבר חוץ מידו של אלהים שהוא אומר אבקש אלא אמר ר' פנחס בן חמא כשאפתח פנקסא שלהם ולא אמצא להם זכות לפני אותה השעה אני נפרע מהם אבקש להשמיד ולמה אני נפרע מהם בשביל ששיעבדו אתכם וכל כך למה בשביל מילה וערלה וכי תבואו וגו: